

Végel László

Író, Újvidék
lvegel@gmail.com

A TÚLÉLÉS NYELVE

A Makrótól a Neoplantáig

The Language of Survival (From Makró to Neoplanta)

Jezik preživljanja (Od Makroa do Neoplante)

(*Az alanyról és az állítmányról*) Aki az életét menti, gondolkodás nélkül meneküljön. Azonnal. Aki alanyban és állítmányban gondolkodik, az engedélyezzen magának némi szkepszist, ne siesse el a döntést, és mintha erdei ösvényeken tévelyegne, fejezze be a mondatot, dadogjon, de addig ne meneküljön, míg az alanyra és az állítmányra ki nem írják a szabályos körözőlevelet. (1991)

(*Wittgenstein szövéje*) Magányom határát anyanyelvem határa jelöli ki. Pesten régi barátokkal találkozom, valamit magyarázunk egymásnak. Úgy érzem magam, mint *Wittgenstein* szövéje, aki hiszi, hogy szöveget sző, annak ellenére, hogy szövéskére üres, pusztán azért, mert olyan mozdulatokat tesz, mintha szövégetne. Holott ez a közös, a hiábavalónak tűnő mozdulatok. (1992)

(*A próza béklyója*) Írjak novellát? Bizonytalankodom, majd engedek a kísértésnek. Félek, hogy a képzeletem megfertőz. Vagy pedig bilincsbe veri ismeretanyagomat. Ide jutottam! (2000)

(*A próza lelkiismerete*) Meg-megakad a *Schlemihl fattyúja*. Legfőképp arra kell vigyáznom, nehogy a történet magával ragadjon. A próza világában a mellékes dolgokban rejtőző hamisságok, amelyeket mechanikusan elfogadunk. Amikor kiderül róluk, hogy valótlanok, vagyis a hazugság eszközei, akkor mindent újra kell értelmezni. Boldogok azok a korok, amelyekben csak nagy hazugságok léteznek, megalázóak viszont azok, amelyekben a hazugság trónol a jelentéktelen apróságban is. A valótlanosság ellenében a próza a szavakra alapozva teremt egy másik, hitelesebb világot. Amennyiben a torzítások a hétköznapi élet részei lesznek, tehát gyökeret eresztenek a szavakban is, miután tehát a legtörekenyebb, a legsejtelmesebb evidencia, tehát a szó is értékét veszti, akkor szakad ránk az esszéisztikus kor. Ilyenkor az esszéisztikus részletek óvják a próza lelkiismeretét. Vigyázat, figyelmeztet az esszé, hiszen még azok a szavak is, mint például kristály, ciánkék, patak, álom stb. is kelepécét rejtegetnek. Igen, mert

a hazugság beköltözött a lélegzetbe, az álmokba, a kristályba, a ciánkékbe, a szivárvány minden színébe. (2000)

(*Unalmas vagy banális*) „Mire való az irodalom?”, kérdezte egy jogászprofesszor. „Azt hiszem, a végét járja. Mióta összeomlott a szocializmus, nincsenek igazi témák. Tito idejében lehetett volna remekműveket írni, de az írók elmulasztották. Azután mindenből politika lett. Még hozzá szörnyű politika, amire nem fanyalodnak az írók, hiszen őrzik a tiszta kezüket. Ami túl van a gonoszon, az viszont unalmas”, jelentette ki, és lepöccintette a cigarettájáról a hamut. (2000)

(*Rejtezkedés*) Mindig röstelltem az írói mesterséget. Szívesebben beszéltem szüntelenül valami másról, valamiféle rejtőzködésre volt szükségem. Szemérmelenségnek tartottam közvetlenül beszélni írói világomról, habár mindig erről volt szó. Írni viszont csak akkor voltam képes, mikor másként nem szólhattam, mivel lehetetlen volt másképpen megnevezni a dolgokat. (2000)

(*Az író becsülete*) Megszólal, amikor hallgatni kell, hallgat, amikor beszélni kell. Ez a legkevesebb. Akkor téved, amikor mindenki tévedhetetlen. Lehet, hogy ez már túl nagy, majdnem lehetetlen feladat. (2000)

(*Élet és irodalom*) Arra vagyok még nagyon kíváncsi, hogy *A nagy Közép-Kelet-Európai Lakoma bevonul a Pikarszek Regénybe* című regényem szereplői mikor tűnnek fel a láthatáron. Áttörik-e a lakomások a határt? Mikor érkeznek? Vagy még nem rentábilis visszajönni? Mikor szabadítanak fel bennünket? Várjunk türelmesen, hogy véget érjenek a Lakomával járó nagy szimpóziumok? Meddig folynak a tanácskozások a hősi érdemeikről? A bátor és sikertelen küzdelmeikről? Sokáig tartanak még a konferenciák a kisebbségi sorskeresztről? Folytatódik-e a hivalkodás a bácskai emlékekkel? (2000)

(*A világ idegensége*) Kertész Imre írja: „Szeretek magyarul írni, mert így jobban érzem az írás lehetetlenségét.” Zsidó identitása ürügyén hozta szóba az idézett gondolatokat. Újvidékről nézve a kérdést, másképpen fogalmaznék. „Szeretek magyarul írni, mert így jobban érzem a világ idegenségét.” (2000)

(*Azt mondják, beültünk a hatalomba*) Pestről jelenti a szerkesztő: Megjelent az *Exterritórium* című regényem. Rossz érzés számomra, hogy nem vehetem mindjárt kézbe a könyvet. Az ablakomból az égboltot kémlelem. Durván hasítanak belém azoknak a napoknak az emlékei, amelyekről a regény szól. Az égboltozat is gyanús volt. A magyarok lakta házakra rápingálták: NATO-fasiszták. Igaz, hasonló falfirkák ma is megjelennek, a hatalmi szervek természetesen továbbra sem tudják meglelni a tetteseket. Most sem, amikor „beültünk a hatalomba”. (2000)

(*Az újvidéki polgár*) Drámvázlatot írogatok. *Újvidéki polgár, avagy play Márai*. Számomra nagy kihívást jelent, hogy Márai talán egyetlenegy művében sem hisz az igazságban, avagy a jogrendben annyira, mint a *Kassai polgárok* című drámájában. A jog érvényre jut, még akkor is, ha a személyes igazság

megsérül. János mester ugyanazzal a vésővel öli meg a zsarnokot, amellyel művét faragja. Csak arra szeretnék válaszolni, hogy mi történt az igazsággal. És az újvidéki magyar polgárral? Mikor halt meg? 1918-ban? 1945-ben? Vagy sohasem létezett? És a véső? A művész szerszáma? A szavakról kérdezni sem merek. (2001)

(*Vallomás*) Írok, tehát menekülök. Másoktól, de legfőképpen magamtól. (2001)

(*Két tükör között*) A *Judit* újvidéki bemutatója. Úgy érzem, kimerészkedtem abba a világba, amelyben többé nem tudom feltalálni magam. Eltévedtem saját világomban. Könnyebb lett volna, ha erre a napra megjelenik a *Parainézis* című regényem, amelyből egy másik Judit tekint vissza rám. Két tükör között könnyebb rejtőzködni. (2002)

(*A tömegsírokról*) Belgrádban az *Exterritórium* könyvbemutatóján vitába bonyolódok néhány írókollégámmal. Egyikük szerint nem kell sürgetni a háborús bűnökkel történő szembenézést. A németeknek is tizenöt évre volt szükségük. Mások szerint ötven évre. Mi több, káros dolog ma a tömegsírok ügyét fesegetni. Időre van szükség. Ez esetben nem csak az időről van szó, válaszolom. Hiszen a vajdasági magyar és német tömegsírokról, íme, ötven év elteltével sem esik szó. Miért nem született meg tizenöt év elmúltával a szerb *Hideg napok*? Az más, hallom a választ. Vickó Árpád ül mellettem, aki halkán megjegyzi: Értelenség fogadja majd az *Exterritóriumot*. (2002)

(*Az idegenségről*) Szerencsés Zsuzsa elküldi Teofil Pančičnak – ő írt a *Hontalan esszékről* is – az újvidéki *Bulevarban* megjelent írását az *Exterritóriumról*. Berlinben olvasva a szöveget, egyszeriben intellektuális és írói ellentmondásaim kellős közepén találom magam. Vannak dolgok, amelyeket csak ott érzékelnek és ismernek fel, ahol születtem. Abban a világban, ahol – jól vette észre Pančič – idegen lettem. Amit Pesten is csak azok fognak fel, akik a kisebbségi életérzésben nemcsak a nemzeti vonást látják, hanem ennél többet: vagyis ahhoz, hogy megértsenek, számukra is idegen kell, hogy legyek. Kétszeresen idegen! (2002)

(*Voltaire kertje*) Egyik kritikusom párhuzamba állította a *Wittgenstein* szövegszerkesztését és az *Exterritóriumot*. Az előbbiben egy korszak lopakodik ki az üres szobából, azonban mégiscsak megszólít egy ismeretlen hang. „László.” Akkor még volt nevem. Az *Exterritóriumban* már a nevem is elveszett, csak az íróasztal maradt, meg a voltaire-i ironikus parafrázis: indulok, hogy műveljem a kertem. Ha van még kert. (2002)

(*Újra a regény*) Negyedik éve írom a *Schlemihl fattyúja* című regényemet. Az egyik abbahagyott változat követi a másikat. Talán most végre megtaláltam, amit kerestem. Hősömet kerekas kocsiba helyezem, legyen átkozott, és éljen száz évnél is tovább. (2002)

(*A nyelv haláláról*) Ott születtem, ahol haldoklik az anyanyelvem, írtam pontosan tíz évvel ezelőtt. Azóta kémlelem ennek a haldoklásnak a történetét. Nem erőszakos ez a halál, hanem bársonyos, amelyben a jóakarát útja egzisztenciális megvesztegetéssel van kikövezeve. A nyelvet ugyanis nem lehet megölni, csak feladni. Szakértők, próféták, újjgazdagok, tudálekos és ügybuzgó selyemfiúk, mindentudó kékharisnyák kocognak a halottak élén. Érdemrendeket osztogatnak, kitüntetésekért érdemelnek ki, szónokolnak, prédikálnak. Tart a kisebbségi operett, miközben haldoklik a nyelv. A személyes halál sokkal elviselhetőbb. Időnként kínos, néha hősie, de akkor is nemes, ha gyáva. Méltóságtejlésebb nyöszörögve felfordulni, mint ebben az operettben dalolászni. Sebb, ha az ember a szívéhez kap, és elhallgat. A leggyávább halál megható, mert rendszerint az emberi nagyságot igazolja. A nyelv halála azonban a pestis terjedésére emlékeztet. Az ember szemérmertlenné válik benne, lemeztelenedik, nem mások öldökölnék, hanem a közösségek önként adják fel magukat. Nem a nyelv romlásáról szólok, hiszen az mégis valamiféle küzdelmet, életvágyat jelez: megidézi a „romlás virágait”. Csak arról van szó, hogy másképpen élnek a szavak. Valami törlik, szakadozik, de mindenek ellenére valami születik, ami az életről tesz tanúvallomást a kettős lelkű fausti laboratóriumban. A nyelvromlásban megszületik a végromlás művészete. Anti-irodalom: maradt-e ennél hitelesebb nyelv? A túlélő beckett-i dadogása. A túlélés nyelve. Romlik a nyelv, de nem haldoklik, ha erkölcsi tartás áll mögötte. Viszont feltétlenül kipusztul, ha az erkölcsi tartás semmivé foszlik. Haldoklik a nyelv akkor is, ha minden cseng-bong, mint a vákuumban. A csilingelés színlelésekor csak a szavak, csak a mondatok díszelnek a kirakatban, az áruház üresen tátong. (2002)

(*Terveim*) Anikóval hosszú esti séták a tengerparton. A levegő a tenger igazi ajándéka. Ezt soha jobban nem éreztem, mint ezen a szelíd ősztűn. Séta közben azon tépelődöm, hogy képes leszek-e valaha befejezni a *Schlemihl fatytyúját*? Előtte tető alá hozni a Dornstädter-mikrokozmoszt. Aztán megszólaltatni a csodaváró nemzedék történetét, amely arról szól, hogy a rossz és a jó milyen közel van egymáshoz. Néha nem is tudunk különbséget tenni köztük, annyira hasonlítanak egymásra. (2003)

(*A boldog öregkorról*) Slobodan Šnajder bírálata a fiumei *Novi listben* az *Időírás, időközben* című könyvről. Megfosztottak bennünket a boldog öregkortől, írja. Ez rosszabb, mintha boldogtalan ifjúságunkat pazaroltuk volna el. (2003)

(*Boldog oázis?*) Vajon az irodalom elvesztette-e érzékenységét a szegények, az elesettek iránt? Létezik, hogy nem maradt más, csak az önimádat irodalma? Boldog oázisba költözött a szó? (2003)

(*Ars poetica*) Felismerem, hogy a próza alapja mégiscsak valamilyen matematika, amely elhárítja a modern és a hagyományos fecsegést. Írni annyit jelent,

mint megmérkőzni a képzelettel. Megmérkőzni és legyőzni. Ars poetica: tilos szabadjára engedni a képzeletet. (2003)

(*A történet önfegyvelme*) Úgy látszik, beköszöntött a rövid novella korszaka. Befejeztem a nagyapám emlékének szánt *Dobszóval, mindhalálíg*-ot. A rövid novella olyan, mint egy precíz matematikai egyenlet, amelyben a történet logikai pontosságát szerettem volna kidomborítani. Vannak idők, amikor a homály önmagáért beszél, főleg akkor, amikor a rend apokalipszise uralkodik az életben. A mai káoszban azonban a pontos történet több titkot tár fel, mint a mágius, szürrealisztikus asszociációk. (2003)

(*Tervek*) Ha befejezem a *Schlemihl fattyúját* és az *Ápolónőt*, akkor megírom a regényemet a regényhőseimről. Csokorba gyűjtöm őket, hogy eldicsekedjek egymásnak: minden másképpen történt, mint ahogy a szerző akarta. Saját sorsuk birtokában megtagadják szerzőjüket. (2004)

(*Az írásról*) Az írás mindig kín, az igazi élvezet a készülődés az íráshoz. (2004)

(*Az író dolga*) Az író menjen el a végső határig önmaga leleplezésében. Mutassa meg saját belső ellentmondásait, tévedéseit és kételyeit. Gyengeségeit és reményeit. A többit bízva az olvasóra. (2004)

(*Gonosz idők*) Átvettem Újvidék város Februári Díját. Egész idő alatt anyámra gondoltam. Hogy elrepült velem ez az átkozott idő. Nem szabad emlékezmem. A jövő héten Proustot olvasok majd. Nagy félreértés, hogy az emlékekről írt. Csupán csak az időről. A kegyetlen és gonosz időről. (2004)

(*Népi-újvidéki*) Sokadmagammal kiléptem a Magyar Írószövetségből. Igazából már régen nem volt semmi kapcsolatom az egyesülettel, csak a belépés napjaiban. Akkortájt Milošević uralkodott Szerbiában, ezért az elsők között léptem be, mert valamiféle hitvallást, dacosságot jelentett nekem. Utólag olvasom a kilépők listáját: köztük van Nádas Péter, Esterházy Péter, Radnóti Sándor meg még sokan mások. A pesti sajtóban néhányan rosszhiszeműen, az urbánus-népi viták felmelegítéséről cikkeznek. Ebben az ellentétben azonban sehogy sem találom a helyem. Nem vagyok sem urbánus, sem népi. Urbonépinek tartom magam, ami azt jelenti, hogy urbo-újvidéki és népi-újvidéki, tehát újvidéki. Ergo: idegenkedem mind az urbánus, mind a népi selyemfiúktól. Valójában a kilépésre inkább a népi-újvidéki lelkem ösztönzött, mivelhogy tanúja voltam olyan dolgoknak, melyeket a budai népi kandallók mellől nem szoktak látni. 1999 májusában ugyanis megtapasztaltam, miként ássa meg a származása és a keresztle vele alapján kisebbségbe került nép a négy méter széles árkokat, mindeközben nem tudva, hogy mi célt szolgál majd az árok. Vajon az esetleg Magyarország felől betörő tankok elleni védőárkot-e vagy pedig a saját sírját, hiszen a négy méter széles árok az 1945-ös tömegsírokra emlékeztetett. Kubikolt a kisebbségi népség, miközben a feje fölött a NATO-bombázók cirkáltak. Láttam a szorongó,

tanácstalan tekinteteket, midőn véglegesen megérlelődött bennem a gondolat, hogy soha, semmilyen körülmények között nem fogadom el a származás és a keresztlevél alapján történő megkülönböztetést. Nem és nem! A nációról még csak ennyit: 1919-ben is menekültek Bácskából a módosabbak, a nép volt az, aki maradt. Nem érheti vád azokat, akik a személyes jövőkép nevében távoztak. 1944-ben a népvándorlás megismétlődött, amikor is a módosabbak pillanatok alatt elszeleltek, a szegény nép maradt. Nos, a kilencvenes években is főként a tehetősebbek távoztak. Őket sem érheti vád. A származás és a keresztlevél alapján hátrányos helyzetű nép hátramaradt. Maradni egészen más, mint a Hősök terén a nemzetért flangálni, vagy a pesti Duna-parton kutyát sétáltatni. Aki nemzeti mivoltáért naponta kiáll, nemcsak „magunk között”, hanem farkasszemet néz azokkal, akik elnyomják, annak nincs szüksége semmiféle kirekesztő, exkluzív nemzettudatra. Az ilyen ember nem hetvenkedik a nemzettudatával, hanem csak megállapítja: „Ma is teljesítettem mindennapi feladatomat.” Aki így gondolkodik, az érti Babits mondatát: „a magyar író magyarságát nem a keresztlevél, sem a családfa, hanem kizárólag művei alapján szabad megítélni”. (2004)

(*Terveim*) Egy olyan könyvről ábrándozom, amely összefogja műveim széteső szárait. Képzelteteli találkozások a Dornstädterben. Többnyire önmagammal. A legtöbb embernek, így nekem is, ezek a legfájdalmasabb pillanataim. Mert mit ér az én igazságom, teljesítményem, ha minden romokban hever körülöttem? (2004)

(*Mocsárról és a rózsáról*) Irodalmi est a zürichi műegyetemem. A pompás, tágas terem láttán attól tartok, hogy üres lesz. Azonban svájci precizitással, pontban este hétkor megtelik. Több mint ötven ember ül a padok között. Anikó felolvassa a *Meghalni Írországért* című tárcanovellámot, én pedig az Újvidékeszéimből olvasok fel részleteket. Így tárom fel a bennem dúló két ellentétes erőt: az örökös menekülést és a szívós maradást. E kettő között örlődöm, lelkem sehol sem tud megállapodni. Aztán szóba kerülnek a regényvilágok: amelyek ugyanebben az ellentétben jöttek létre. Már az *Egy makró emlékiratai* is meneküléssel zárul. De nincs hova. Kosztolányi megjegyzése jut eszembe, aki rendkívül hamisaknak tartotta a szép kerek bácskai történeteket. Ideje, hogy megundorodjunk attól, hogy mások rózsákat dobáljanak a mocsárba, tiltakozott még 1910-ben. Mindhiába! A sztereotípiák mindent túlélnek. Azóta is virítanak a mocsárban a rózsák. A mocsár egyre nagyobb, terebélyesedik, a rózsák mind mutatósabbak. Hivalkodóbbak vagy kihívóbbak. A *Makrótól az Exterritóriumig* pedig nem tudtam egyetlenegy rózsaszálat sem felemelni, a *Lakomában* pedig végérvényesen megundorodtam a mocsári rózsáktól. Az életet csak a maga csonkaságában, töredezettségében érzékelem. Nem létezik végső forma, mint ahogy befejezett történet sem, hiszen nincs egy nagy történelem se. Megértem a kisebbségi történelmi nosztalgizásokat, ellenben aztán falba ütközöm: a ki-

sebbség azt jelenti, hogy az embert megfosztották saját történelmétől. Ez jobban meghatározza, mint a jogfosztottság. Az est végéig egy szálig elkelnek a könyveim, ez némiképpen megnyugtat. Nincs más támaszom az életemben, csak a könyveim. Az est előtt tudtam meg, hogy az egyetem másik bejárata mellett található a Thomas Mann Archívum. Látnom kell a hontalanság lakótereit. Ide is mindenképpen el kell jutnom. (2004)

(*Ars poetica*) Miért írok az utóbbi időben annyit a cselédekről, kérdezi egyik pesti ismerősöm. Ez csak egy jelkép, válaszolom, a kiszolgáltatottakról, a kismizettekről van szó. (2004)

(*Álmok és mondatok*) Azzal a tudattal ébredek, hogy újfent túléltem álmaimat. Ebből némi erőt merítek az íráshoz. Rájövök arra is, hogy a mondat csak akkor állja meg a helyét, ha legyőzi az álmokat. (2005)

(*Egyedül*) Sajtókonferencia az *Exterritórium* megjelenése alkalmából. Állok az ismeretlen újságírók előtt, válaszolok a feltett kérdésekre, főleg azokat a gondolatokat ismételve, amiket a *Neue Zürcher Zeitung*ban közölt esszémben írtam, miközben úgy érzem magam, mint aki teljesen elárvult. Egyedül maradt ebben a világban. Egyszerűen tudomásul veszem, hiszen mindig így volt. Azzal vigasztalom magam, hogy ki kell tartani még egy órát, és aztán kiülök egy teraszra, és megiszom a mai kapucínereget. (2006)

(*A tökéletes textus*) A jó vers nem hibátlan, a jó versben a hibák is a költő céljait szolgálják – állította Babits. Értelmezése a regényre talán még inkább vonatkozik. A tökéletes regény érdektelenné tesz, habár – mint értesülök – manapság egyre több remekmű lát napvilágot. (2009)

(*Színházi nosztalgia*) Abbahagyott kézírataim olvasgatva jut eszembe, hogy újra drámát kellene írnom. A regény és az esszé a magányos ember műfaja, a drámaíráshoz azonban legalább a közösség illúziója szükséges. A nyolcvanas években rövid ideig ringattam magamat a közösségi illúziókkal. Aztán kezdődött a színháztól való menekülésem korszaka. (2009)

(*Az első íróasztalomról*) Budapesten az Országházában tartott ünnepség keretében átvettem a Kossuth-díjat. Az első íróasztalomra gondolok. A kitelepülni készülő sváb család ajándékozott meg bennünket egy íróasztalra emlékeztető asztallal. Valójában a férj ezen a hosszúkas asztalkán tartotta a szerszámaint. (2009)

(*A Judit utóélete*) Az emberpróbáló kánikula ellenére is nekivágok a belgrádi útnak, teszem ezt amiatt, hogy a Danilo Kišről dokumentumfilmet készítő Vitomir Zupanc kamerája elé álljak. Dr. Miroslav Ilić barátom készségesen felajánlja segítségét, és az ő személygépkocsijával utazunk Belgrádba. Ismeretlen utakon autózunk. A kis szerémségi falvak utcáin dinnyehegyek magasodnak, ugyanis a termelők nem tudnak mit kezdeni a terméssel. A gyümölcs-termesztők rengeteg idénygyümölcsöt kínálnak, ami ha a nyakukon marad, tá-

rolók, hűtőházak híján, mind odavész. Az utcák kihaltak. A filmet a belgrádi Dekontaminációs Kulturális Központban forgatják. Amint megérkezünk, belépek a forgatás helyszínére. A teremben épp Filip David áll a kamera előtt. Amint befejezik a felvételt, váltok vele néhány szót, közben nyomban folytatódik a forgatás, mert engem szólítanak. A feltett kérdésekre válaszolva szemem előtt peregnék a jelenetek. Főleg az utolsó találkozás eleven. Danilo halála előtt egy forró nyári délutánon találkoztunk, épp a *Judit* című drámám belgrádi bemutatója előtt. Želimir Žilnik rendező barátommal a lakásán kerestük fel, hogy aztán együtt menjünk a premierre. Emlékszem, a dolgozósobájában üresen tátongtak a könyvespolcok. Tudtam, hogy súlyos beteg, de ezt a tényt teljes lényével cáfolni igyekezett: rendíthetetlen optimista volt. Tervei voltak! A Milošević által felpergetett nacionalizmusnak szándékozott hadat üzeni. Azzal érvelt, hogy emiatt tér vissza Párizsból. Úgy tűnt, mintha a polcok konokul várahoztak volna a kötetekre, mert az *Anatómiai lecke* szerzője utolsó csatáját készült megvívni. Együtt kocsikáztunk a filmvárosba, a bemutató helyszínére. Időközben Újvidékről megérkezett Aleksandar Tišma is. A bemutató után hosszasan üldögéltünk és beszélgettünk. Kiš lázadozott, mert semmivel sem tudott megbékélni. Tišma sztoikus volt, az elkerülhetetlen végzetről beszélt. Ezt a nacionalizmust nem lehet leállítani, mert elemi erővel tör fel, ismételte. Mindketten az utolsó jugoszláv írónak nevezték magukat, mindkettőjünkben eleven volt a zsidóságtudat, mindkettőjünkben a hontalanság érzete eresztett gyökeret, mivel túlságosan szűknek tartották mind a zsidó, mind a szerb világot. A vitában Kiš pártján voltam, mire Tišma saját drámám konklúziójával szembesített. Vagy nem te írtad – szegezte mellemnek a kérdést – hogy azt, aki szembeszáll Holofernesszel, megbélyegzik, kurvának kiáltják ki, és Holofernesz szálláscsinálói lesznek az ítélőbírói? Csak drámát írtam, minek után kiderült, hogy az életben is így van. Egyébként ma már Tišmának adnék igazat. (2009)

(*Nyelv és hatalom*) Megragadni korunk rejtezkedő lelkét! Ez a legnehezebb az irodalomban. Nem elég a szorgalom meg a tehetség, hanem isteni áldás is szükségeltetik hozzá. Főleg mostanság, amikor az vezet bennünket félre, amit valóságnak nevezünk. Ezzel együtt a nyelv is, a szavak is megtévesztők. Roland Barth a nyelvet azzal vádolta meg, hogy összefonódik benne a szervilitás és a hatalom. „Mihelyt szavakká formálunk valamit – még ha a szubjektum intimitásának a legmélyén is – a nyelv a hatalom szolgálatába lép”, írta, leleplezve az intim irodalmi világok természetét. Nincs menekvés! (2009)

(*A naplóírásról*) A naplóírás – írta valaki – a barátokat helyettesíti. Barátaimmal lesz időm találkozni, ha lebukik a nap, és elcsendesül a szív. (2009)

(*Újra kapható a Makró*) Budapesten az egyik Rákóczi úti kávézóban Csordás Gábor, a pécsi Jelenkor Kiadó igazgatója átadja az *Egy makró emlékiratai* című könyvem tiszteletpéldányát. Másnap a könyvkereskedések kirakatában vi-

szontlátom a kötetet. Első kisregényem harmadik kiadása! Éppen negyvenegy évvel ezelőtt látott napvilágot az első kiadás. (2009)

(*Az irónia divatja*) Pódiumbeszélgetésen veszek részt a belgrádi könyvvásáron. A *Stubovi kulture* kiadó gondozásában megjelent a *Judit* című drámakötetem második kiadása. Gojko Božović moderátor legtöbbit *A nagy Közép-Kelet-Európai Lakoma bevonul a Pikareszk Regénybe* című beszélyemről faggat. Úgy látszik, most jött el ennek a regénynek az ideje, amidőn elmúlt a rendszerváltási eufória, s miközben letűnt a posztmodern eufória (is). Említett kisregényem mindkét jelenséget némi iróniával szemlélteti. Az irónia nekem fáj a legjobban, mármint az önirónia, különben nem is lenne értelme; ugyanis az irónia önirónia nélkül csak egy divatos hangvétele. Amikor írtam a regényt, magamat helyeztem görcső alá, miután időről időre engem is elragadott a rendszerváltási eufória és a remény, hogy „posztmodern helyzetbe” kerültünk. (2009)

(*A maradék időről*) Tiszta fehér papír. A cél távolodik, az időt mind szűkebben méri a sors, szellemi adósságaim szaporodnak, csupáncsak a csalfa és csalóka utak látszanak. Hány mondat maradt még hátra? (2009)

(*Kopogtat egy úr*) A YouTube-on részletet fedezek fel a *Judit* című drámám előadásából. Jónás Gabriella, a szabadkai színház művésznője Viktória szerepében mondja ki a mondatokat, mely végigvonul írásaimban. „Ezt hirdetem én, a szerencsétlen, kinek nincs hazája”, tör fel a torkából a vallomás, miközben körbefut a színpadon. Jónás Gabriella színpadi köre az örökös körforgás gondolatát idézi fel. A körforgását, amelynek nincs középpontja. Ma már kénytelen-kelletlen mindenki beismeri, hogy minden középpont kiveszett, habár az új hatalmak ugyanazt akarják bizonyítani, amit a tegnapiak, miszerint ők, az ő eszméik képviselik az új középpontot. Majdnem semmi sem változott olyképpen, mint ahogy reméltem, holott látszólag majdnem minden megváltozott körülöttem. Előbb említett mondatomra gondolok, közben azzal vigasztalom magam, hogy egy-két évtizede az egyik idegenségből a másikba költöztem. Ez jár az eszemben, miközben Jónás Gabriella játékát figyelem... Ki gondol azonban rá? Mármint a szabadkai származású színművésznőre, aki a vajdasági magyar teátrumban távolságtartó szépségével a művészi önfegyelmet honosította meg? Feltűnését én sem tudtam igazából értékelni és becsülni, mert a fin de siècle szelleme kínozott, ő pedig a mértéket, a fegyelmet és a rendet óhajtotta. Máshonnan indultunk, de ugyanoda jutottunk. Jónás Gabriella művészete egy korszak ellentmondásait rejtegeti, sajnos, attól tartok, hogy önző és mohó korunk nem nagy hajlandóságot mutat annak titkát megfejteni. A mai hangadókat csak a múlt érdekli, amelyet nem élünk át. Minél távolibb a múlt, annál dagályosabban lehet róla cseverészni. Végül oda jutottunk, hogy egész múltunkat néhány fellengzős mondatba csomagolják be. Amiről Szekfű Gyula egész könyvet írt, azt az aktuális pártörmeister néhány szólammal elintézte. Nincs többé kétely,

minden egyszerű és világos, csakúgy, mint az őrmesteri parancs. A nyolcvanas évek második felében, a *Judit* bemutatójakor, rengett alattunk a föld; a fin de siècle többé nem csak művészi élmény és vízió volt. Összeomlott sok minden. Az is, aminek össze kellett omlania, és az is, aminek maradnia kellett volna. Akkor mondta ki Jónás Gabriella kérlelhetetlen tisztsággal: „Ezt hirdetem én, a szerencsétlen, kinek nincs hazája.” Most fogom csak fel, hogy a nyolcvanas években Jónás művésznő jelenítette meg a leglényegbevágóbb mondatomat. Az sem meglepő, hogy a *Judit* című drámámra Sziveri János érzett rá legelőször, aki akkoriban száműzöttként a pannon hazátlanság kínjaival küszködött. Nem tudom, hogy milyen sors várt volna rá, ha túléli az óloméveket, nem kétlem azonban, hogy manapság ugyanazok mondanák ki rá az elmarasztaló ítéletet, akik tegnap. Csakhogy most nem a munkásosztály, hanem a nemzet nevében ítélkezzenék felette. Rengett a föld, ami azt jelentette, hogy Holofernesz már a városfal előtt posztolt. A város előkelőségei küldöttséget menesztettek, akik könyörögtek a nagy vezérnek, a hódítónak, hogy igázza le. Mindenki diktátorra várt, ki ilyenre, ki olyanra. Az egyik nemzetire, a másik kommunistára. Az egyik baloldalira, a másik jobboldalira. Az egyik keményebb diktatúrát akart, a másik puhábbat. Az már az élet fintora, hogy a legrosszabb jött, azt követelte, hogy a város vegye fel ellene a harcot, de a város vezetői nem akartak küzdeni, szerették volna ellenállás nélkül megadni magukat. Csak egy nő, a szépséges Judit küzdött a gonosz ellen. Meglátogatta a hadvezért a sátrában, befeküdt az ágyába, majd törrel szíven szúrta. Ám Holofernesz ismerte a tömeget, végső szava az volt, hogy hiábavaló Judit tette, az emberek úgyis, akkor is diktátorra vágnak. A gyilkosság után Holofernesz hadserege felbomlott, mire a város előkelősége, ugyanaz, amelyik előzőleg minden harc nélkül akarta feladni városát, diadalmasan kivonult a „csatatérre”, és saját dicsőségét zengte. Azt állította, hogy hősi harcot vívott Holofernesz ellen, Juditot pedig rossz erkölcsű nőnek kiáltotta ki, és börtönbe vetette. Röviden, erről szól a *Judit* című drámám. Nézem a monitoron Jónás Gabriellát, és arra gondolok, hogy a nyolcvanas években az előkelőségek az új diktátort várták, az új évezredben viszont a nagy öndicséret került napirendre. A tekintélyelvűség, az abszolutizmus vágya a szívekbe költözött, újra Holoferneszről ábrándoznak az emberek. Olyan önkényúrra vágnak, aki úri módon kopogtat, és valamennyivel több rendet és kevesebb szabadságot ígér. A tömeg áhítattal várja, hogy megjelenjen. (2011)

(*Kötéltánc*) Az újonnan megjelent naplójegyzet-kötetemet (*Időírás, időközben II.*) lapozgatva elismerem, hogy kötéltáncra emlékeztet a közreadott nyilvános gondolkodás. A szakadék felett kihúzott vékony kötélén egyensúlyozok, miközben nem az alattam lévő szakadéktól rettegek, hanem a biztonságot jelentő partról felém irányított nyilvesszőktől félek. Megértem a nyilazókat, számukra a kötélén táncoló ember groteszk mozdulatai ellenszenvesek, mert érthetle-

nek, emiatt pedig veszélyesek és károsak. Akad közöttük jó szándékú barát, aki jobbnak látja kilőni a nyílveszőt, mert szerinte az méltóbb véget ígér, mint gyámoltalanul a szakadékba zuhanni. (2011)

(*Ártatlan irodalom?*) Irodalom? Mi más lenne, mint titokzatos kapcsolat a jóval és a rosszal. Nincs ártatlan irodalom. (2011)

(*Vége vidáman, könnyedén*) Az Odeon Színházban Robert Rainigal, a Burgtheater színésze adott elő részleteket az *Egy makró emlékirataiból*. Aztán Alida Bremer faggat. Elárulom neki, hogy miközben a *Makró*t írtam, Szent Ágostont olvastam. Vidám, jó hangulatú irodalmi est, talán a közönség is jól szórakozott. Bizonyára, mert több tucat könyvet dedikáltam. (2011)

(*Mindenütt otthonos, mindenütt személytelen*) A *Schlemhil fattyúja* című regényem írása közben nem tudok szabadulni Thomas Mann Chamisso-esszéjének néhány, számomra fontos üzenetétől. Szerintem nem az a fontos, hogy Chamisso nyelvet cserélt, hogy francia létére megtanult németül, és németül írta műveit. Chamisso hazát is és nyelvet is cserélt! Sokan teszik ezt. Akár boldogok is lehetnek! Chamisso, az író, ezen az úton járt, ellenben hőse nem. A *Schlemihl Péter csodálatos élete* az idegenség drámája, melyben – Thomas Mann habozás nélkül kimondja – az árnyék nélküli férfi minden kétséget kizáróan hazátlan lesz. Peter Schlemihl megbélyegzett, kitagadott ember, csak azért, mert különbözött, úgy is mondhatnám: ismerős idegen volt. Nem kell szépítgetni ezt a világot, amelyben a másság az eredendő gyűlölet céltáblája lett, vagy pedig – jobbik esetben – megtúrt pária. Az ismerős idegenről van tehát szó, akivel kapcsolatban Thomas Mann felveti a kérdést, hogy nem olyasvalakiről van-e szó, aki „mindenütt otthonos, és mindenütt lehetetlen, személytelen”. (2012)

(*Baloldali értékrend*) A *Bűnhődés* című könyvemről a minap szimpóziumot rendeztek Budapesten, ahol az egyik kritikus baloldalinak minősített. Elégedettséggel tölt el a minősítés, annál is inkább, amiért ezekben a képmutató kelet-közép-európai időkben volt mersze kimondani a véleményét. Baloldali vagyok, persze nem a párthovatartozás, hanem értékrendem alapján. Az elnyomottak, a kiszolgáltatottak, a mellőzöttek oldalán állok, érdemnek tartom az egyenlőség elvét, legfőképp napjaink vadkapitalizmusában, amikor az egyenlőség eszméjét cinikusan lábbal tiporják. (2012)

(*Vége kék az ég*) Reggelente locsolom az erkélyen levő növényeket, miközben elszívom az első cigarettát. Vége megnyugodva, elégedetten szemlélhetem a virágokat. Végérvényesen pontot tettem a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földjé*-nek a végére. Holnap küldöm a szerkesztőknek. Már vagy egy éve javítgatom, fésülöm, csiszolgom. Anikó újra meg újra elolvassa, és mindig talál benne valami javítanivalót. Már elfelejtettem, mikor kezdtem írni, ami nem meglepő, hiszen már a hatvanas években a „Neoplanta-motívumok” kötötték le a figyelmemet. Aztán következett az *Áttüntetések*, majd a nyolcvanas évek végén, a

kilencvenes évek elején az Újvidék-esszék. Tegnap azonban kitettem a pontot a végére. A *Gondola* kávéházban találkozom Vickó Árpáddal. Átadom neki a *Neoplanta* kéziratát. Felpillantok, végre igazi újvidéki kék az ég. (2012)

(*A múlt mint dilemma*) Az egyik tavalyi nyáresti beszélgetésen egy irodalomkritikus, éppen a *Bűnhődés* ürügyén jegyezte meg, hogy prózámba betört a múlt. Lehet, hogy nem ezt a szót használta, viszont úgy érzem, hogy az észrevétel pontos. A *Makró* és az *Áttüntetések* után fordulatnak nevezném, csak-hogy ez mégsem olyan egyszerű, hiszen az *Áttüntetések* és a *Parainézis* történeteinek gyökerei a harmincas évekbe nyúlnak vissza. A *Parainézis* 1987-ben jelent meg, először szerbül, a belgrádi Filip Višnjić Kiadónál. Magyarul csak 2003-ban látott napvilágot az újvidéki Forum kiadásában. Az utóbbi regény a Judit-motívum nyomán a kommunista terrorizmus erkölcsi teherterét feszegeti, amelynek súlya alatt összeroppan az első kommunista nemzedék. Damján Pál vesztére, felismerte a teherterét, és magára maradt összes illúziójával. A következő nemzedékek már a legitimációs alap nélküli vákuumban vergődtek, hogy a végén a nacionalizmus szalmaszálába kapaszkodjanak. Akár tetszik a régimódi nacionalistáknak, akár nem, a XX. század végének nacionalizmusát a kommunista nómenklátúra vitte győzelemre. A *Parainézis* emberi sorsai erről szólnak. Rengett a talaj alattam, de nem voltam olyan bölcs, hogy pontosan tudjam, merre leng ki az inga. Új illúziók születtek a demokráciáról, amelyek a régi traumákba fészkeltek be magukat. Azokban az években alig volt időm elemzésekkel foglalkozni, mivel közbejötték a háborúk, amelyek oly közel voltak hozzám, hogy csak a naplóírásra és az esszékre tellett az erőmből. Több mint harminc év távlatából a *Bűnhődés* visszaul a *Parainézisre*, azonban csak a történet egyik szálával, a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földje* viszont már a közelmúltat, illetve annak felismerhetetlen csápjait tárja elénk. A 20. század elején a modern irodalom a jövőre helyezte a hangsúlyt, a nyelvazete afelé volt nyitott, sokszor oda rejtette titkos vágyait. Száz év múlva más helyzettel találjuk magunkat szembe. A múlt lett a nagy dilemma! Egyre több a regény, számos színházi előadás szól a „befejezetlen múltrol”, melyről kiderült, hogy sok arca van. Vannak persze olyan művek is, amelyek rekonstruálnák a nem létező eszményi múltat, azt az időszakot, amikor a „nemzet nagy volt”. Ezen művek számára a múlt nem dilemma, hanem igazolás arra vonatkozóan, hogy ma sem dilemmánk. Ezek szerint pusztán utánoznunk kellene a múltat. (2012)

(*A mi démonjaink*) Még tart bennem a nyugtalanság, még eleven bennem a kíváncsiság. Kora délután egy kisbusszal Szabadkára utazom, hogy megtekintsem Urbán András rendezésében a *Pass-port Subotica/Szabadka* című előadást. Megérte, mert ritka színházi élményben volt részem. Véleményem szerint Urbán elérkezett arra a pontra, ahonnan a meredekebb csúcsok meghódítása felé indulhat. Felépítette saját világát. Talán ez volt az utolsó téгла, ami után jöhet

a Nagy Kaland. Az idő, a léggör is kedvező, mert bármerre is lépjen, mindennütt falnak ütközik, visszaüt pedig nincs, mert ott meg kényelmes szakadék vár rá. Akkor inkább válassza a lehetetlent! A szakadékot azok választják, akikre azt szoktuk mondani, hogy félig-meddig tehetségesek. A Pass-port rendezői projekt, amelynek kimunkálásában Antal Attila dramaturg segédkezett, akinek a nevét érdemes megjegyezni. A színészek játéka elárulta, hogy nemcsak színészi, hanem dramaturgiai képzelettel játszottak. Kiváló iskola a Kosztolányi Színházé, a színészek porosz precizitással meg buja mediterrán képzeletvilággal játszanak. Néhány gesztussal, félszavakkal elevenedik meg, hogyan bukik egymásba a sötét, komor éjszaka és a déli ragyogás. Egy másik Szabadka-arcot láttunk, amely legalább annyira leleplező, mint Kosztolányi prózája. Azzal a különbséggel, hogy akkor a dzsentri tunyaság, most az izzó és parázsló etnikai konfliktusok tárulnak fel. Szabadka, írom, de írhattam volna azt is, hogy kelet-közép-európai kórkép a XXI. század elején. A „démonok városa”, írja a műsorfüzetben. A mi démonjaink, a mi fantomjaink, a mi traumáink: Szabadka tehát mi vagyunk, jutott eszembe, amikor az előadás után Döbrei Dénessel felidézttük a Ljubiša Ristić által rendezett *Áttüntetések*et, amelyben ugyancsak a nemzeti konfliktus drámája bontakozott ki. A két előadás között van némi összhang. Dénes játszott benne Gyenes Zitával, Varga Henriettával, Bakota Árpáddal... és sorolhatnám tovább a neveket. Még a szerelem is lehetetlen, vallják abban az előadásban a szembenéző felek, miközben revolvert emelnek egymásra. És eldördül a fegyver! Ristić az áldozatok előtt tisztelegve, magyar és (akkor még létező) jugoszláv zászlóval borítja be a színteret. Urbán másféle befejezést fogalmaz meg. A színészek virágokat ültetnek a homokba. Eddig a leghitelesebb szabadkai metafora, amelyről tudok. Homokba virágot! Ez játszódik le a Kosztolányi színpadán, azonban amint elnézem, az életben sincs másként. A való világban művirágokat biggyesztenek a műhomokba! (2012)

(*Bűnhődés – bűn nélkül*) „Miért fordulunk a létezés tragikus formái felé”, teszem fel magamnak Kerényi Károly kérdését, még mielőtt elhatározom, hogy ezt a nyarat az ógörög irodalomnak szentelem. Elevenek a *Bűnhődés* című kötetem dilemmái, bizonyára ezért veszem elő először Szophoklész *Oidipusz Kolónoszban* című drámáját. Vajon az öreg Oidipusz tényleg az istenek ellen lázít? Az apagyilkos Oidipusz, aki saját anyjához fűződő „szörnyű szerelmében” bűnhődésen megy át, ezzel szemben bünt nem érez. A posztjaltai nemzedékek nagy kérdése éppen a bűn nélküli bűnhődés. Ezzel a büntudattal indulok sétára az újvidéki Zmaj utcába. F fiatalok üldögélnek jókedvűen a teraszokon. Vajon rájuk milyen büntetést mértek a kegyetlen istenek? (2012)

(*Peremsznobizmus*) A *Bűnhődés* írása közben egy Ady-mondat járt a fejemben. Mottónak szántam, de végül lemondtam róla, mert szerénytelenségnek véltem, hogy az Isten háta mögötti Újvidéken Ady-pajzsot tartsak magam

elé. Védtelen akartam maradni. „Csokonai Vitéz Mihály unokájának érzem és tudom magam – írta Ady Endre 1908-ban a *Magyar Pimodánban* – veszettül európaiatlan magyarnak, aki kacagató fanatizmussal és komolysággal él-hal Európáért.” Miután az *Ex Symposionban* Jánossy Lajos és Vári György ráérezett erre a belső ellentmondásomra, akkor már, megvallhatom. Egy életen át görcsösen ragaszkodtam, ragaszkodom most is Európa eszméjéhez, miközben belátom, hogy Európa mostohagyermekként kezeli a nemzeti kisebbségeket. Persze nemcsak őket, hanem saját peremvidékét is, főleg Kelet-Közép-Európát és a Balkánt. Mellőzhető bajkeverők lettünk! Létezik egy peremsznobizmus, főleg a peremországok fővárosaiban, amelyek nem vesznek tudomást saját tágabb környezetükről, hogy ne mondjam, saját peremvidékükről. Napjainkban ez a hozzáállás akár végzetes is lehet, hiszen a vidéket kiszolgáltatja a szélsőjobbnak. Ezzel azonban még közel sincs vége ennek a kínos történetnek. A peremen egyre mélyebb gyökereket ereszt a kishitűség, minek folytán nem vesz tudomást saját értékeiről. Az epigonizmus diszkrét bája behálózza a vidéket. Radomir Konstantinović, *A vidék filozófiája* című műve kapcsán írtam, hogy napjainkban a centrum válságba került. A kelet-közép-európai centralizált országok fővárosaira gondoltam, amelyek elvesztették a nyolcvanas években kivívott rebellis aurájukat. A rendszerváltás lezajlott, a demokrácia légüres térbe került, maradtak az apró marakodások, vezéreszmék nélküli kis politikai taktikák. Előterbe került a médiáért vívott kóros harc. Az a baj, hogy eközben a peremek centrumaiban létrejött provincializmusnak nagy lett az ázsioja a peremek peremén. Az egyik, egyébként tehetséges vajdasági fiatal íróról írta kritikusa, hogy ő a „vajdasági Garaczi”. Elismerésnek szánta. A kritikus művelt, értelmes, idézi azokat az elméletírókat, akiket idézni illik. Minden rendben van, csak az a baj, hogy a fejébe sulykolták, miszerint a perem nem lehet eredeti. Csak akkor méltó az elismerésre, ha hasonlít a centrum valamelyik képviselőjére. A tükröket tükrözi. (2013)

(*Versailles unokája, Jalta gyermeke*) Jövőre emlékezünk az I. világháború kitörésének századik évfordulójára. A horvát lapok máris jelzik, hogy ebből az alkalmából színre viszik Miroslav Krleža *Galicia* című drámáját, és ezzel kapcsolatban nagy kiállítást is rendeznek. Megemlékeznek a Szent István csatahajó elsüllyesztéséről. Az érdekesség kedvéért megemlítik, hogy ezen a hajón tíz nemzet legénysége szolgált. A történet jelképes: a soknemzetiségű Osztrák–Magyar Monarchia süllyed el a háború első hónapjaiban. Szarajevóban ezúttal másként emlékeznek, mint eddig. Az I. világháború kitörésének napján a sokat szenvedett Szarajevóban nem Gavrilo Principet ünneplik, hanem a bécsi filmharmónia hangversenyeznek. A történészek pedig újragondolják a tegnapi históriát. Olvasom, hogy az új kutatások szerint Gavrilo Princip személye nem is fontos, a levegő puskaporos volt, a háború nélküle is kitört volna. Terrorista volt vagy csak „merénylő”, tépelődnek a történészek. Apai nagyapámra gondo-

lok, aki a századelőn Jánoshalmáról Szenttamásra költözött, mert Bácsország ezen részén olcsóbbak voltak a termőföldek. A békeidők mámorában bizonyára álmában sem gondolt arra, hogy küszöbön a háború, és élete végéig egy másik országban ragad. Újvidéken a háború előtt felavatták a villamosjáratot, és a városvezetők azt forgatták a fejükben, hogy városuk megelőzi Budapestet. Bizonyára ők sem gondoltak a háborúra. Az apám 1914-ben született, Versailles gyermeke volt, én meg annak unokájaként két értelmezés között vergődtem. A jugoszláv állam a nagy győzelmet ünnepelte, a magyar nemzet pedig a nagy vereséget. Nem az irredentistákra gondolok, hiszen az európai irányultságú Babits Mihály még elképzelni sem tudta Magyarország új térképét. Versailles unokája voltam, aztán Jalta gyermeke lettem! A berlini fal ledöntése után újra előtérbe került Versailles. Vajon Jugoszlávia véres felbomlása nem a versailles-i atyák testamentumát valósította meg? Mindez megfordul a fejemben a *Beton* lipcsei különszámában megjelent esszém kapcsán, miután útjára bocsátottam a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földje* című regényemet, mely története épp 1914-ben kezdődik. Újvidékről írok, azonban a véres XX. századról is szólok. Újvidék csupán metafora. Több kritikus ezt érzékelte, amikor közép-európai regénynek (is) nevezte. (2013)

(*A három hal*) A *Fischer Taschenbuchverlag* értesít, hogy az *Exterritórium* keménykötésű megjelenése után, ez év júniusában, zsebkönyvként is napvilágot lát a családregegy. Nagy példányszámban! A kiadó honlapján német precizitással írja, hogy a könyv máris megrendelhető, hivatalosan pedig június 26-án kerül forgalomba. A kiadó elküldte a borítólapot, rajta a három hal, a kiadó jelképe. Igen, a Fischer! Tőlük rendeltem a hetvenes években a német nyelvű könyveket. Így kezdődött az ismeretségem az én Európámmal. (2014)

(*Újvidék ólomideje*) Baráti beszélgetés Urbán Andrással a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földjének* bemutatója előtt. Rögtön észreveszem, amint néhány rövid mondatban megfogalmazza Újvidék lelkét. Pontosan érzékeli Újvidék ólomidejét, a divatos szólamok mögött rejtelkedő, a Balkán és Közép-Európa konfliktusában őrlődő emberi sorsokat. (2014)

(*Ám legyen!*) Homokba írni – éles tollal! Aztán jöjjön a szélvihar! (2014)

(*A perspektívák játéka*) Napi séta a tengerparton. Szemtől szemben a tengerrel arra gondolok, hogy a pillanatnak is lehet élni. Nem szükséges tervezgetni, nem kell reménykedni. Ráérősen javítgatom a *Schlemihl fattyújának a Bűnhődésre* és a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földjére* visszautaló részeit. Egyes motívumok bűvópatakként tűnnek fel mindhárom regényben, ám más-más perspektívából és más értelmezésben. Játék a perspektívával. Úgy írok, mintha rengeteg időm lenne, bár tudom, hogy nincs, ezért jó lenne ezen a nyáron befejezni a *Schlemihlt*. Semmi engedmény a pillanatnyi prózairói divatoknak. Maradok a saját keskeny utamon. Tudom, létezik széles út is, és szívesen olvasgatom a

széles úton jól megírt prózai műveket, csak az a gondom velük, hogy túlságosan hasonlítanak egymásra. Elvesznek az egyéni világok, a stíluson pedig felismerhető a főáramlatot képviselő mester ihletése. Ez nem plágium, ez koreszme. Sajnos. (2014)

(*Műhelyvallomás*) Schlemihl. Kínlódom, elégedetlenkedem. Néha arra gondolok, hogy végleg abbahagyom ezt a regényt. Aztán azzal vigasztalódom, hogy az eredetiség mindig hiányosságokkal jár. Ez főleg a regényírásra érvényes. A tökéletes próza utánérzésre vall. (2014)

(*Play Márai*) Be kell fejeznem a *Schlemihl fattyúját*. Aztán legyen, ami lesz. Ha még marad némi erőm és időm, akkor befejezem a *Play Márait*. A maradás tragikomédiáját. Ennek érdekében naponta csak tíz–tizenöt cigarettát szívok el. Sajnos, társaságban többet. Szerencsére egyre kevesebbet vagyok társaságban. (2014)

(*A túlélő kínjai*) Reggel kilépek a teraszra. Felejteni szeretnék. Állandóan fojtogat ez a vágy. Gyakorta értetlenül tekintek a kisebbségi közéletre, amelyben valamiféle kocsonyás optimizmus terjed. Vagy éppen ez lenne az igazi hősiesség? Ez az igazi kurázi, úgy tenni, mintha nem történne semmi? Letekintek az úttestre, hallgatom az utca zaját, az emberek kiabálnak egymásnak, aztán le sétálok az utcára, betérek az üzletbe, bevásárolok, valahol megiszok egy kávé, kedvesen mosolygok a pincérnőre, ő meg ugyanolyan kedvesen visszamosolyog rám, félmondatok ütnek meg a fülem... azzal gyötröm magam, hogy lassan-lassan kihál itt a magyar mondat. Időnként megpróbálom lejegyezni, miközben remeg a kezem. Sokszor neveztem magam túlélőnek, ami felemás életet jelent, hiszen a túlélés sohasem lehet teljes élet. Az *Áttüntetések* vagy a *Neoplanta, avagy az Ígéret Földjének* egymással összecsengő/felelő, utolsó jelenete jár az eszemben. Az *Áttüntetésekben* még volt erőm a túlélés kínját *jelző* öniróniára, másféle irónia már akkor sem állt közel hozzám. Tehát rendbe jönnek a dolgaink, majd újra felszabadítanak bennünket. Csakhogy akkor már mi sem leszünk. (2014)